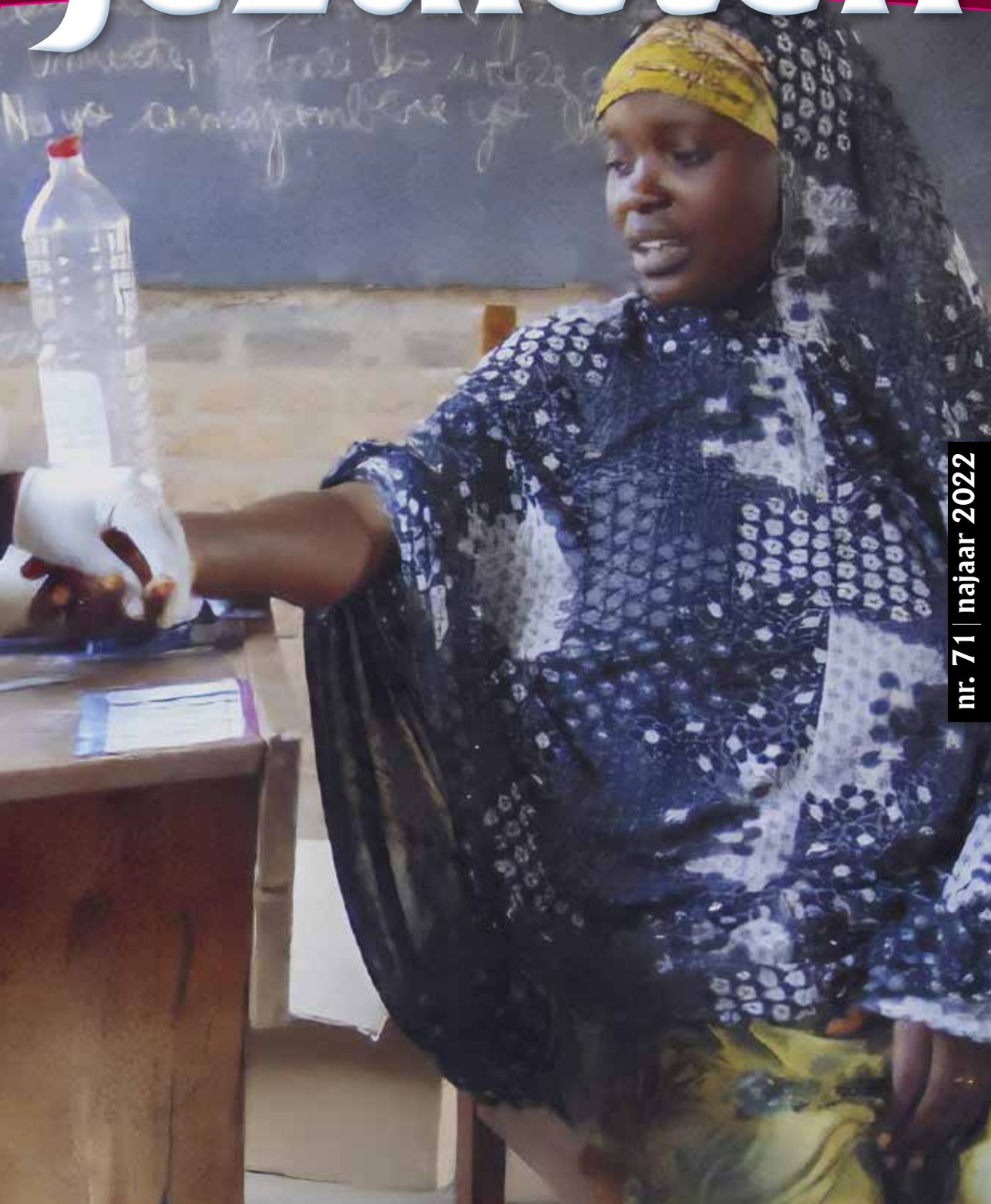


# Jezuiïeten



nr. 71 | najaar 2022

## VOORWOORD

Liesbeth Van den Bossche was vijf jaar directeur van de Oude Abdij. Voor de rubriek 'Achter de schermen' sprak Toon Suffys s.j. met haar over wat haar bezighoudt en waar zij dankbaar op terugkijkt.

De leerstoel Detentie, Zingeving en Samenleving werd ingehuldigd en wordt mede gesponsord door de jezuïeten. Het initiatief past binnen het intellectueel en sociaal apostolaat van de Sociëteit in de Lage Landen. Ook leest u over de eerste steenlegging van de Egied-school in Brussel die eind augustus plaatsvond. De verwachting is dat volgend jaar september het gebouw werkelijk school en ontmoetingsplaats zal zijn.

Het volprezen 'Hem achterna' is opgevolgd door een nieuw handboek voor de Geestelijke Oefeningen met de titel 'Oog in oog'. De uitgave is losbladig en biedt vele nieuwe mogelijkheden.

De gezondheidszorg van de jezuïeten in Burundi, de Service Yezu Mwiza (SYM) zet zich in voor de bestrijding van HIV/AIDS, tuberculose en lepra. Hoe is het om jezuïet te zijn te midden van mensen die geconfronteerd worden met deze ziekten?

Wouter Blesgraaf liep afgelopen zomer de Loyolatocht en schreef een verslag over zijn ervaringen.

Dankbaar gedenken wij het leven van de recent overleden medebroeders. Bijzondere aandacht is er voor het boek van Wil Winkel s.j. die vorig jaar in Nijmegen overleed.

In de 'Korte Berichten' wordt u op de hoogte gehouden van het nieuws uit de huizen, en Bastiaan van Rooijen schrijft over het derde jaar van zijn werkstage als jezuïet (regentie).

Regionaal overste Marc Desmet schreef dit jaar de teksten bij de digitale adventsretraite met de titel 'Het Woord is mens geworden'. De redactie nodigt u van harte uit deel te nemen!

### INHOUDSOPGAVE

<b>MENSEN ACHTER DE SCHERMEN</b>	
Liesbeth Van den Bossche – <i>Toon Suffys s.j.</i> . . . . .	3
<b>ACTUALITEITEN</b>	
Leerstoel Detentie, Zingeving en Samenleving . . . . .	5
Eerste steenlegging Egied-school in Brussel . . . . .	8
Nieuw handboek Geestelijke Oefeningen – <i>Ben Frie s.j.</i> . . . . .	10
<b>KORTE BERICHTEN</b> . . . . .	12
<b>WERELDWIJD</b>	
Burundi: Jezuiet zijn te midden van mensen die lijden aan AIDS – <i>Ivédaste Nkeshimana s.j.</i> . . . . .	18
<b>IN DE KIJKER</b>	
Loyolatocht 2022 – <i>Wouter Blesgraaf s.j.</i> . . . . .	20
<b>ADVENTSRETRAITE 2022</b> . . . . .	21
<b>IN MEMORIAM</b>	
Pater Gustaaf Keppens, pater Johan Konings en pater Fried Pijnenborg. . . . .	22
<b>BOEKEN</b> – Warisan van Wil Winkel s.j. – <i>Eduard Kimman s.j.</i> . . . . .	25
<b>JEZUÏET IN OPLEIDING</b> – <i>Bastiaan van Rooijen s.j.</i> . . . . .	26
<b>ACTIVITEITEN</b> . . . . .	27

### Colofon

*Jezuïeten* is een uitgave van de regio *European Low Countries* van de Sociëteit van Jezus. Het verschijnt driemaal per jaar en is bedoeld voor familieleden, vrienden, weldoeners en geïnteresseerden.

### Giften:

Het blad is in principe gratis. Giften zijn altijd welkom. Vermeld a.u.b. uw postadres.

Voor Nederland:  
Stichting St. Claverbond,  
Heyendaalseweg 290  
6525 SM Nijmegen  
IBAN: NL85INGB 0000 828 228  
BIC: INGBNL2A

Voor Vlaanderen  
vzw Sint-Jan Berchmansseminarie  
Koninginnelaan 141  
1030 BRUSSEL  
IBAN: BE02 4352 0547 1140  
BIC: KREDBEBB  
Mededeling: tijdschrift *Jezuïeten*

### Redactie:

Karin Benoist, Guido Dierickx s.j.,  
Eduard Kimman s.j., Jan Stuyt s.j.  
en Toon Suffys s.j.

Adres voor Nederland:  
Karin Benoist  
Beulingstraat 11  
1017 BA Amsterdam  
platform.ignatiaanspiritualiteit@jesuits.net  
tel. 020-679 82 07

Adres voor Vlaanderen:  
Ludwig Van Heucke s.j.  
Koninginnelaan 141  
1030 BRUSSEL  
ludwig.vanheucke@jesuits.net  
tel: 02.20 50 159

### Abonnementenadministratie:

Voor Nederland:  
platform.ignatiaanspiritualiteit@jesuits.net

Voor Vlaanderen:  
marc.vannieuwenhove@jesuits.net

ISSN 0167-2967

### Verantwoordelijk uitgever:

Bart van Emmerik s.j.  
Prinsstraat 17  
2000 Antwerpen  
België

Op de voorpagina:  
Onderzoek naar tuberculose.  
Service Yezu Mwiza  
(SYM) – Burundi.



Liesbeth Van den Bossche - familiedag 15 mei in Drongen

**In augustus werd Liesbeth Van den Bossche algemeen directeur van het Sint-Jozefscollege in Aalst. Van 2017 tot 2022 was zij directeur van het bezinningscentrum Oude Abdij in Drongen. Bij haar afscheid vertelt zij in deze rubriek over zichzelf en wat haar bezighoudt.**

Ik ben getrouwd met Lieven. Wij hebben vier kinderen, variërend in de leeftijd van 17 tot 25 jaar, zij wonen nog thuis. Wat ik zelf van thuis meekreeg is: mensen helpen, goed zijn voor anderen. De levensleuze van mijn grootmoeder was: "aan goedheid weerstaat niemand". Later leerde pater Fons Swinnen mij dat bij het helpen ook ontvangen en dankbaarheid hoort: *rendre grâce* (= genade teruggeven, danken) zoals ze dat in het Frans zo mooi zeggen.

### Mijn studies

Als kind al wou ik in het onderwijs stappen. Al van in de lagere school intrigeerde de Franse taal mij. Ik studeerde dus Romaanse filologie. Ik was vooral geboeid door taal-'kunde': etymologie, geschiedenis van de taal, grammatica. Literatuurstudie was niet zo mijn ding. Ik beleef liever de literatuur dan ze te analyseren.

Ik heb nooit plannen gemaakt voor mijn leven. Het leven 'overkomt' mij meestal. Het leven biedt mij mogelijkheden. Ik probeer daarin het goede te ontdekken en dat te kiezen. Wat ik altijd al wél wilde: vier kinderen. Dat werd dan een gedeelde droom met mijn man Lieven. We verlangden allebei vier kinderen. En, het zijn er vier geworden! Alle vier erg verschillend, maar één voor één schatten.

### Naar de school

Onmiddellijk na mijn studies zijn wij getrouwd. Mijn man is zelfstandig meubelmaker en had een toonzaal. Het leek logisch dat ik met hem zou samenwerken. Ik leerde over plannen lezen, keukens bouwen, inbouwtoestellen, sanitair .... Maar na enkele jaren was voor mij een kraan toch wel een kraan en een oven bleef een oven. Mijn moeder - goedbedoeld! - bleef herhalen dat het toch wel zonde was dat ik met Romaanse filologie niets meer deed.

Na vijf jaar solliciteerde ik, einde mei, dan toch in het onderwijs. Ik zou tegen september voor de klas willen staan. Maar mijn sollicitatiebrieven waren nog maar de deur uit of er belde al een school of ik onmiddellijk kon beginnen. Intussen was de drempel wel hoger geworden, jaren had ik niet voor een klas gestaan. Ik was dus best wel zenuwachtig. Maar ik ben er in gesprongen. Dat is mijn redding geweest.

### Directie

In 2008 kondigde directeur Arie De Rijck aan dat er een extra functie, adjunct-directeur, in het Sint Jozefscollege te Aalst in Oost Vlaanderen zou bijkomen. Wie er zin in had, mocht zich aanmelden. Ik voelde mij nog te onervaren. Toch wou ik meer engagement opnemen. Het college, met de collega's en de leerlingen, was 'mijn' college geworden. Ik wou dat mooie project mee verder uitbouwen. Ik kreeg de job. Het werk was vooral organisatorisch. Als adjunct heb ik altijd getracht om te denken, te handelen en te organiseren vanuit ons ignatiaans opvoedingsproject.

Op een zomerse septemberdag in 2016 kwam Paul Yperman mij 'verleiden' om directeur van de Oude Abdij te worden. Hij was, als gedelegeerde van de regionaal overste, bestuurder van het bezinnings- en conferentiecentrum van de jezuïeten. In dat bezinningscentrum stonden bestuur en team voor een grote hervorming. Het voorgestelde project leek me mooi, zinvol, sterk en binnen het ignatiaanse netwerk. Ik heb mijn college verlaten, overtuigd dat ik er zou terugkeren.

### Drongen

Toen ik leerkracht en adjunct werd, waagde ik de sprong. De Oude Abdij was opnieuw een sprong in het onbekende. Ik begon met positieve vooringomenheid. Er groeide tussen mij en het bestaande team een steeds sterker vertrouwen. Vertrouwen krijgen en geven is de eerste beweging in het ignatiaans opvoedingsproject. Je schenkt vertrouwen al vóór leerlingen het verdiend hebben. Zo zijn we in de Oude Abdij met veel overleg en participatie gegroeid naar zelfsturende teams. Als de teamgeest goed zit, dan kan je vooruit. Ik heb er veel werk verzet. Ik werd thuis af en toe



Liesbeth Van den Bossche

flink teruggefloten, zowel door mijn man als door mijn kinderen. Enkel met en door het team, de medewerking van ELKE collega en vrijwilliger, is de Oude Abdij vandaag wat ze is. Ik ben dankbaar voor het engagement van de verschillende teams van de oude Abdij: het team programmatie, het onthaal- en reservatieteam, de logistieke steun, de technische steun, het warme poets- en tafeldienst-team... Ook met het bestuur en de gemeenschap heb ik op een heel fijne manier kunnen SAMEN-werken. Ik denk (ik hoop) dat de collega's in Drongen gevoeld hebben dat ik in vertrouwen handelde. Ik ben oprecht dankbaar voor wat ik in de Oude Abdij heb mogen doen en voor wat ik heb ontvangen.

### Terug het onderwijs

Hoe goed ik me ook voelde in de Oude Abdij, ik wist altijd al dat ik ooit zou terugkeren naar het onderwijs. De vacature voor de opvolging van algemeen directeur Arie kruiste mijn pad. Mijn hart sloeg een

tel over. Het is een nieuwe uitdaging, maar het voelt toch ook als 'thuiskomen'. Was het makkelijk om te kiezen? Ja, maar dan ook weer niet. Het is een beetje zoals moeten kiezen tussen twee liefdes (dat is me anders gelukkig nooit overkomen).

### Ignatiaanse spiritualiteit

De ignatiaanse spiritualiteit is deel geworden van mijn leven, in denken en handelen. Het werd mijn basishouding. Geestelijk begeleider Bernard Peeters s.j. hielp me dit pad te gaan. Ik kan het iedereen aanbevelen: regelmatig terug blikken, bewust worden van wat vreugde brengt, wat leven geeft. Ik ben er uitermate dankbaar voor. Het Franse *rendre grâce* vind ik sprekend: iets teruggeven van de genade die

je gekregen hebt. Dankbaar zijn voor wat zomaar wordt aangeboden als uitnodiging om dichter te komen bij God.

Ik verwijs graag naar de eerste beweging van ons ignatiaans opvoedingsproject: vertrouwen. Maar de laatste tijd houdt de tiende en laatste beweging me in de ban: handelen in dankbaarheid. Handelen in dankbaarheid is de grondtoon. Het is het christelijk vertrouwen dat leven een geschenk is. Daar wil ik blijven aandacht aan schenken: het is leven-gevend.

*Interview en uitwerking Toon Suffys s.j.*

## Leerstoel Detentie, Zingeving en Samenleving

Op 15 juni werd in Leuven de leerstoel Detentie, Zingeving en Samenleving ingehuldigd. De leerstoel wordt mede gesponsord door de jezuïeten en past binnen het intellectueel en sociaal apostolaat van de Sociëteit in de Lage Landen. De medebroeders Jacques Haers, Leo De Weerdts en Nicolas Standaert zijn betrokken bij de leerstoel: Jacques als theoloog, Leo als gevangenis-aalmoezenier en Nicolas door zijn leidende rol bij service learning aan de Katholieke Universiteit Leuven.

### *Uit de toespraak van Nicolas Standaert*

De leerstoel Detentie, Zingeving en Samenleving is in menig opzicht uniek: een sleutelwoord daarbij is "verbinding". De problematiek van detentie wordt niet geïsoleerd beschouwd maar in verbinding met de samenleving en met vragen rond zingeving. De behandeling van personen in detentie weerspiegelt immers vaak de visie op de menselijke persoon in de samenleving. Ook de aanpak is er een van verbinding, namelijk interdisciplinair: de leerstoel koppelt vertrouwdheid met concrete situaties aan theologische, filosofische en criminologische methodes en theorieën en kiest aldus voor een interdisciplinaire benadering.

De leerstoel is gevestigd in de faculteit Theologie en Religiewetenschappen: maar er is een nauwe band met de faculteit Rechtsgeleerdheid en criminologische wetenschappen, in het bijzonder met het Centrum voor religie, ethiek en detentie, CRED. Een andere vorm van verbinding bestaat erin dat de leerstoel onderzoek en onderwijs verbindt. Elk jaar organiseert de leerstoel het *service-learning* vak waar studenten en gedetineerden samen les krijgen en nadenken over wat een goede straf is. Nog een vorm van verbinding is de band met het werkveld. De leerstoel is betrokken op de gedetineerden zelf, en verbonden met de katholieke aalmoezeniers bij het gevangeniswezen en met de



© Michael De Lausnay

Jesuit Refugee Service die asielzoekers bezoekt in gesloten centra.

Binnen de KU Leuven is er verbinding met het initiatief KU Leuven *Engage*. De leerstoel sluit helemaal aan bij de opdrachtsverklaring van de KU Leuven: de universiteit stelt haar kennis ten dienste van mens

en maatschappij, met een bijzondere aandacht voor de meest kwetsbaren.

Er is nog een laatste verbinding: de leerstoel wordt gesponsord door twee religieuze instellingen die de naam van Jezus in hun naam dragen: de Sociëteit van Jezus, en de Zusters van de Bermhertigheid Jesu.

### *Uit de toespraak van regionaal overste Marc Desmet*

Wij zijn fier, blij en dankbaar op deze avond. Jezus omschrijft zijn eigen zending als volgt: *'De geest des Heren heeft Mij gezonden om aan gevangenen hun vrijlating bekend te maken, aan blinden dat zij zullen zien, om verdrukten te laten gaan in vrijheid.'*... Het gaat vanavond een beetje in vervulling.

De nieuwe leerstoel is een verdere stap in de samenwerking tussen de Sociëteit van Jezus en de KU Leuven. De jezuïeten hebben hier een verleden, een heden en een toekomst. Er waren al onze bibliotheek die de Maurits Sabbebibliotheek theologie mocht verrijken, de Jesuitica Leerstoel, de samenwerking met het KADOC en zoveel meer. Er zijn jezuïetenstudenten uit het Zuiden die naar Leuven komen voor een doctoraat: in theologie en filosofie, maar ook in domeinen als fysica of geschiedenis. Leuven is aantrekkelijk omdat het de hoogst geranke katholieke universiteit is en financieel toegankelijk. En nu zal er deze leerstoel zijn die onze wil uitdrukt om van Leuven een prioriteit te blijven maken, te midden van weinig autochtone jezuïeten en minder huizen.

Ten tweede is de leerstoel en de goodwill daar rond de vrucht van wat wij de *cura personalis* noemen, door mijn medebroeders ten aanzien van de rector, van Pieter De Witte en Geert-Jan Zuidwegt die deze leerstoel 'bezetten', en andere academici.

De leerstoel kadert ten derde binnen de wereldwijde doelstellingen van de jezuïeten, de vier apostolische speerpunten:

1. Meegaan met mensen die God zoeken en zingeving;
2. Op weg gaan met jongeren, waaronder studenten;
3. Zorg dragen voor ons gemeenschappelijk huis, de aarde;
4. Meegaan met de uitgesloten, de armen. Wie zijn die uitgesloten? Het zijn hier in het bijzonder de opgesloten.

Dit voert naar een vierde betekenis van de leerstoel: Wie zijn de opgesloten, de 'gevangenen', de 'gedetineerden'?

(1) Zij die gestraft werden wegens misdaden: 10.000 in België (2) migranten en vluchtelingen: ongeveer 100 miljoen in de wereld (3) maar ook in onze samenleving de miljarden mensen die stressen en opbranden in de detentie van moordende ritmes, structuren, administratieve systemen en andere camerabewakingskeurslijven.

Ten vijfde willen wij jezuïeten ons intellectueel apostolaat verbinden met de sociale inzet. Vroeger werden mensen opgeleid voor de armen, nu willen we het *meer* met de armen doen: reflectie gegrond in de praktijk van het aalmoezenierschap, en in de dialoog van studenten met gedetineerden, nu al in de gevangenis en misschien straks ook in een detentiecentrum.

Ik dank de rector van de KU Leuven om deze leerstoel te willen verwelkomen. Ik dank de Zusters van de Bermhertigheid Jesu om dit te co-financieren en het gevangeniswezen om in dit leerproces mee te stappen. God zegene deze leerstoel, het onderwijs en de research en allen die ervoor ijveren en erdoor groeien.



© Anne Périer

De symbolische 'eerste steen' - een plaquette.



© Anne Périer

De oude hall van de brouwerij.

## Eerste steenlegging Egied Van Broeckhoven-school in Brussel

**De symbolische eerste steen van de nieuwe ignatiaanse school in het Brusselse Molenbeek is gelegd. De school wordt gebouwd in een pand van de voormalige brouwerij Vandenheuvel. De renovatie zal een klein jaar in beslag nemen. Volgend jaar september opent de school haar deuren.**

Op de zonnige namiddag van 31 augustus 2022 werd de eerste steen gelegd van de nieuwe ignatiaanse school in Molenbeek-Brussel. Onze medebroeder Hugo Carmeliet was nauw betrokken bij de 'geboorte' van de nieuwe school en gaf de volgende toelichting bij de naamgeving:

Egied van Broeckhoven was een jezuïet die zich samen met twee medebroeders in 1965 ging vestigen in Kuregem (Anderlecht). Hij wou wonen, leven en werken met de armsten en de zwaksten uit onze samenleving. Dat waren toen vooral Marokkaanse gezinnen die zich hier gevestigd hadden op zoek naar een betere en veiliger toekomst.

Diepe en oprechte vriendschap was de bron van zijn inzet voor sociale rechtvaardigheid. In december 1967 kwam hij om het leven in een arbeidsongeval.

Na zijn dood werd zijn dagboek uitgegeven met als titel: "Dagboek van de vriendschap" Al vlug is het vertaald in negen talen. Tot op vandaag blijft zijn levenswijze en zijn gedachtegoed velen inspireren. Daarvan getuigt ook de naam die gekozen werd voor deze school.

Want deze school komt op een plek in Brussel waar de breuklijnen van onze maatschappij het meest zichtbaar zijn. Het blijft een actuele uitdaging jonge te mensen vormen in een gemonialiseerde samenleving, in vriendschap en solidariteit en met aandacht voor de zwaksten. *En todo amar y servir* (in alles liefhebben en dienen) staat er gebeiteld op de ingangsmuur. In vriendschap en dienstbaarheid: dat is een goede samenvatting van de levenswijze en de inspiratie van Egied van Broeckhoven. Een heel programma en uitdaging voor deze school.

De aanwezige ministers van de Vlaamse en Brusselse regeringen motiveerden de steun van de overheid voor dit bijzondere project dat komt in een stadsdeel van Brussel dat de nodige problemen en uitdagingen kent.

In enkele woorden gaf regionaal overste Marc Desmet aan welke bijdrage het ignatiaans opvoedingsproject kan bieden voor de nieuwe school:

### Welke meerwaarde kan het opvoedingsproject van de jezuïeten in Molenbeek bieden?

- *Egied* is een school die, zoals jezuïeten altijd betracht hebben, midden in de brandhaarden wil staan. Gaan waar de noden hoogst zijn. Gaan of staan waar het brandt: scholentekort, grootstedelijke armoede en sociale onrust, diversiteit.

- *Egied*: een ignatiaans opvoedingsproject dat zich in Molenbeek heruitvindt en verrijkt: christelijk én open voor elke gelovige en ongelovige van goede wil, moreel-educatief en financieel gesteund door de jezuïeten

- *Egied* zal van 8 tot 17 uurschool zijn voor ASO-BSO-TSO (Algemeen Secundair Onderwijs, Beroeps- en Technisch Onderwijs). Van 17 tot 22 uur biedt de Egied-school ruimte en trefplaats voor sociale organisaties van de buurt. Dat is nieuw voor een jezuïetenschool in Vlaanderen/Brussel, maar reeds beproefd in andere jezuïetenscholen wereldwijd.

- *Egied* beantwoordt perfect aan de vier huidige prioriteiten van de Sociëteit van Jezus: vanuit Jezus (1) gaan naar jongeren (2), in een sociaal minder begoed milieu (3), met grote aandacht voor duurzaamheid (4).

De aannemer beloofde nog dat de bouwwerken op tijd klaar zullen zijn zodat volgend jaar september het gebouw werkelijk school en ontmoetingsplaats kan worden.

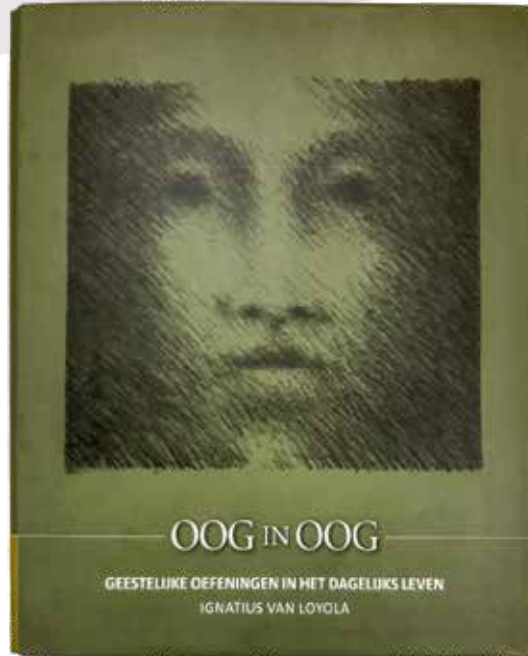
Na toestemming overgenomen uit SJ-berichten - september 2022

# Nieuw handboek Geestelijke Oefeningen

Sinds ongeveer vijftwintig jaar worden in Vlaanderen en Nederland de Geestelijke Oefeningen 'in het dagelijks leven' gegeven: dagelijks een meditatie en enige reflectie van circa een uur, terwijl het beroeps- en gezinsleven doorgaat. Ignatius, de auteur van de Oefeningen, oppert die mogelijkheid voor hen die "ontwikkeld of begaafd" zijn, en "door maatschappelijke functie of beroepsverplichtingen in beslag genomen". Zij hoeven zich dan niet dertig dagen vrij te maken (het oorspronkelijke model van de Oefeningen), maar zijn er met dit traject wel ongeveer negen maanden mee bezig.

Voorafgaand aan het ignatiaanse jaar 1990 verscheen het boekje 'Samen met uw Zoon' als hulpmiddel of gids om de Oefeningen in het dagelijks leven te doen. Het was vooral gericht op jezuïeten, en maakte onder meer gebruik van teksten uit de Constituties van de orde en brieven van Ignatius. Het was de eerste handleiding in het Nederlands met suggesties voor de Geestelijke Oefeningen in vierentwintig weken. De groeiende belangstelling voor dit boekje vroeg om een versie voor een breder publiek: 'Hem achterna' (uitgaves in eigen beheer in 1993 en 1998), die een periode van drieëndertig weken omvatte.

'Hem achterna' was een handboek voor degene die de Oefeningen *doet*; er groeide interesse in een uitgave voor degene die de Oefeningen *geeft*, de begeleider. In 2018 nam Bart van Emmerik het initiatief en vormde een team auteurs. Toen hij elders werk kreeg, droeg hij de coördinatie over aan Hilde Van Linden en in samenwerking met Ben Frie s.j. (eindredacteur), Karin Benoist van het Platform voor ignatiaanse spiritualiteit en Tineke Renkema uit Bergeijk werd het nieuwe handboek voltooid.



Gerwin Roffel tekende voor de vormgeving en begeleidde in de laatste fase de productie en het contact met de drukker.

De nieuwe uitgave heeft gedeeltelijk dezelfde opzet als 'Hem Achterna'. De suggesties per week voor het gebed met Bijbelteksten, de gedichten en een 'Vragen wat ik verlang' zijn ook hier voortgezet; toch vond een grondige redactie plaats en werden vele teksten nieuw gekozen. De uitgave besteedt – meer dan 'Hem achterna' – aandacht aan typisch ignatiaanse meditatie. Veertig bladzijden werden alleen voor de begeleider geschreven: dat is de grootste vernieuwing van de nieuwe uitgave, die losbladig werd gemaakt om het boekje flexibeler te maken en te kunnen aanpassen aan de ontwikkeling van degene die de Oefeningen doet.

Er is ruim aandacht voor begrippen die de Oefeningen oproepen: zonde, schuld, vergeving. Ook over de keuze, beslissingen die aan de orde komen, en over het intakegesprek vooraf wordt de begeleider zo goed mogelijk geïnformeerd. Voor degene die de Oefeningen doet zijn er zo'n dertig andere bladzijden die hem of haar inlichten over de opbouw van de Oefeningen, het afsluitend gebed van elke medi-

tatie als was het een gesprek, de toepassing van de zintuigen bij de beschouwingen en het begrip 'onderscheiding der geesten': de Oefeningen maken veel los en er wordt wegwijds gemaakt in manieren om daarmee om te gaan.

Het hele boekje is losbladig, dat wil zeggen dat de begeleider aan het begin van het proces een volle map heeft die bestemd is voor degene die de Oefeningen doet. Degene die de Oefeningen doet begint echter met een lege kافت. Gedurende de negen maanden van de begeleiding zal de begeleider iedere week in het begeleidingsgesprek die pagina's overhandigen, die hij of zij op dat moment geschikt acht. Na negen maanden heeft de retraitant dan alsnog het hele boekje (behalve de veertig bladzijden voor de begeleider).

Het boekje en de werkwijze werden op 2 juli door Ben Frie s.j. gepresenteerd in Amsterdam aan een gehoor van veertien vrijwillige begeleiders. Het eerste exemplaar werd overhandigd aan pater socius Bart van Emmerik, die de gedelegeerde is van pater regionaal voor spiritualiteit in de Regio ELC. Hij stond bovendien aan de wieg van dit project. Op 10 september is er een vergelijkbare presentatie in Antwerpen geweest. Voor degenen die bij geen van de twee fysieke bijeenkomsten aanwezig konden zijn was er op maandagavond 26 september een uitleg via zoom.

Het nieuwe handboek 'Oog in Oog' is niet zomaar te koop. Het is uitsluitend beschikbaar voor wie de Geestelijke Oefeningen geeft of doet met persoonlijke begeleiding.

*Ben Frie s.j.*



## Hij in mij en ik in Hem

*Ik leef niet langer, Christus leeft in mij.  
Geworteld zijn in Hem.*

*Verblijf in je diepste innerlijk  
opdat Hij altijd in jou is.*

*Hij is mijn alles.  
God alleen.*

*Trek je terug in het binnenste.  
Mijn genade alleen is je genoeg.  
Die eenzaamheid die Hij zich heeft gekozen  
in het diepste van je hart.*

*Hij verblijft in je  
tempel van God, helemaal van binnen.  
Ik leef niet langer, Christus leeft in mij.*

*Bouw een kleine cel in je ziel, weet dat God  
er in woont: ja er van tijd tot tijd binnen  
gaat in mij, die niet anders kan dan ons  
liefhebben.*

*Het is heerlijk van Hem te zijn.  
Ik heb je zo nodig.*

*Dat ik niet langer leef, maar Hij in mij,  
opdat Hij zal leven en niet langer ik.*

*Leven in Hem geworteld, groeiend in Hem.  
Jij leeft niet langer, maar Christus mag leven  
in jou.*

*Rob van Hellenberg Hubar s.j.*

## AMSTERDAM

## Xaveriushuis

*Living Stones* is een internationale gemeenschap van christelijke jongerengroepen. Zij willen Christus verkondigen via de schoonheid van religieus erfgoed. Gevoed door gebed en instructie geven zij rondleidingen in kerken, onder andere in de Krijtberg. De *Living Stones* hebben onlangs een 'tussenjaar' van negen maanden opgezet met als locatie het huis 'Spuzicht' naast de Krijtberg. Voorlopig zijn ze - een achttal - in ons vroegere huis in de Lairessestraat gehuisvest. In dit tussenjaar krijgen zij theologische en kunsthistorische vorming en leiden zij rond in de kerk, terwijl er ook tijd overblijft die ieder op eigen wijze invult (werk, studie enz.). Ben Frie ondersteunt ze in de Lairessestraat, Peter van Dael ondersteunt ze in de geschiedenis, de kerk- en de kunstgeschiedenis van ons land, over het verschijnsel schuilkerken en over wat de diverse vormen van kunst met je kunnen doen. Hun bijdrage bestaat uit meer dan rondleiden in de kerk. Toen bij gelegenheid van een huwelijk de getuigen niet konden komen vanwege covid, namen twee *Stones* deze rol over. Mede dankzij hun aanwezigheid heeft de jongerengroep van de Krijtberg een vliegende start genomen. ✱ In augustus vond in de Krijtberg een stadsretraite plaats met vijftien deelnemers. Op 18 september vierde de pasgewijde franciscaan Joachim Oude Vrielink, lid van de Latijnse Schola, in de Krijtberg zijn eerste mis. Intussen gaat de verwarming in de kerk niet aan, gezien de enorme energiekosten. ✱ Bastiaan van Rooijen heeft deelgenomen aan de internationale jongerenbijeenkomst van Magis in Kroatië. Verder is hij weer met tevredenheid aan het lesgeven in Delft. ✱ Na de grote coronagolf van de afgelopen twee jaar hebben zich weer nieuwe priesterstudenten gemeld bij de opleidingen in Utrecht en Heiloo, waar Ward Biemans hun spiritueel is. Bij het Bonifatiusinstituut in Vogelenzang, waar hij moraaltheologie doceert, is er eveneens een enthousiaste groep nieuwe studenten begonnen. ✱ Een belangrijke gebeurtenis was de overdracht op 9 oktober van het rectoraat van de kerk aan Jan Stuyt. Hier volgt een stuk uit de preek van de scheidende rector Ben Frie:

"In dit weekend mag ik de verantwoordelijkheid voor het rectoraat overdragen aan mijn medebroeder en collega Jan Stuyt. Wij kennen elkaar al jaren

en ik weet dat deze taak terecht aan hem wordt toevertrouwd. Hij is een sterke organisator, maar vooral: hij heeft een grote behendigheid in het omgaan met mensen. De Krijtberg is hem eigen, tot in detail.

Als ik een moment mag terugkijken op de vijf jaren dat ik hier rector mocht zijn, dan komt er een reeks trefwoorden in mij op: groot onderhoud, sacristiezolder, Xaveriuskoor, covid, streamen, *Living Stones*, vrijwilligers, Gerwin Roffel, stagiaires, geloofscursus, expats, binnenstad, alles via de rector, monument, zomerretraite, dalende inkomsten, eigenlijk geen diaconie, eigenlijk geen gemeenschap, zieken bezoeken en doden begraven, bestuur, banken, Kamer van Koophandel, sacramenten bedienen, een oude en lastige structuur. Aan het synodaal proces namen we deel in de marge. Nog een trefwoord: medebroeders...

Wij hebben het geluk van onze locatie: de binnenstad waar velen zoeken naar verbinding, naar inspiratie. Veel passanten laten zich hier verrassen door wat dit gebouw oproept: ontzag, verwondering, de schoonheid van kunst...

Hier kan men God ontmoeten, en elkaar steunen in die verbondenheid met God. God kan zichzelf niet verloochenen en blijft trouw aan zijn schepping, aan zijn mensen, aan zijn wereld... Wij moeten elkaar dan ook trouw zijn. Het christendom heeft alleen toekomst als wij het voortzetten, zo kwetsbaar als het is in onze dagen..."

## ANTWERPEN

## Romero-Loyola

Op 17 september heeft onze gemeenschap het gouden priesterjubileum van de twee Guido's, Dierickx en De Baere, gevierd. De Ignatiuskapel was net groot genoeg om een tachtigtal genodigden - vrienden, familie en medebroeders - te ontvangen. In zijn homilie belichtte Guido Dierickx hoe het priesterschap hem aansprak maar ook hoe de feitelijke beleving ervan niet zonder worsteling verliep: enerzijds het herderlijk bij de mensen zijn en anderzijds het afstandelijke werk van de politicoloog. Marc zorgde voor de muzikale noot. ✱ Het wordt stilaan een traditie dat twee Guido's voor hun jaarlijkse retraite de abdij van Chimay, eigenlijk de abdij van Notre-Dame de Scourmont, uitkiezen, waarbij Hugo Carmeliet hen komt versterken. De abdij is

een heel geschikte plaats: stilte, natuur, comfortabele gastenkamers, sobere liturgie, goede tafel. Voor zijn bezinning heeft Bart Beckers de abdij van O.L.V. van Nazareth opgezocht in Brecht. En Marc heeft in Westvleteren de nodige stilte en inspiratie gevonden. ✱ Op 31 augustus heeft Marc in het gezelschap van Bart van Emmerik en Theo van Drunen de eerste steen gelegd van de Egied van Broeckhoven-school in Sint-Jans-Molenbeek. Er zal plaats zijn voor 850 leerlingen in het ASO-; TSO- en BSO-onderwijs. En op 2 oktober heeft de regionale overste zowel het Ignatiusplantsoen als het Ignatiusbeeld onthuld als een uitloper van het Ignatiusjaar, het eerste vóór de hoofdingang van het Xaveriuscollege, het tweede in de binnentuin ervan. ✱ Bart van Emmerik heeft samen met Walter Ceysens en Wouter Blesgraaf de Loyolatocht begeleid, 164 km van trekken, bezinnen en broederlijke/zusterlijke samenhang, van Loyola tot Xavier. ✱ En nu het schooljaar in de scholen van het Stanislascollege (Delft) en de Vlaamse colleges weer volgens normaal rooster begonnen is, kan Bart Beckers zijn pastorale begeleidingswerk verderzetten en uitbouwen, vooral daar waar corona de vorige jaren de nodige beperkingen met zich bracht.

## BOECHOUT

## Xaverius in Capenberg

'Het is weer voorbij die mooie zomer', een hete en al té droge zomer met zijn wel en wee voor onze Capenberg-gemeenschap. We namen afscheid van een vijftal bewoners, maar vierden ook mee enkele huwelijksjubilea (waaronder eentje van vijfenzeventig jaar huwelijk!). ✱ Bij een gesprek in de gemeenschap kwamen we unaniem tot de conclusie dat wij het hier nog niet zo slecht hebben. Ons leven kan rustig verder kabbelen in een wereld vol zorgen en spanningen. Een paar weken geleden heeft ieder zijn herfstbooster gekregen en daarmee voelen we ons weer veiliger voor de komende coronagolf. ✱ Enkele verjaardagen zullen oktober wat kleur geven. We vierden Roland en Theo. Maar eerst is onze gast, Mariëtte Neyens, aan de beurt. Op 6 oktober wordt ze 91 jaar en voor haar verjaardagsfeest nodigen we haar zoon Robert bij ons uit. Zij voelt zich overigens zeer goed bij ons. Op de vraag hoe het is om bij paters in te trekken, antwoordt ze

steevast 'Eerst dacht ik: bij mannen terecht komen, wat gaat dat geven? Maar achteraf gezien valt dat bij de paters best mee.' ✱ Voor de rest gaat het leven rustig zijn gangetje. Jos doet de boodschappen en zoekt de lekkerste peren uit. Roland laat zich voor en na eens afhalen door leden van zijn equipe. André doorkruist verder de stad. Ludo bezorgt de kranten en onderhoudt (en passant) de oudjes. Bob krijgt geregeld bezoek van (Burundese) kennissen en familie. En Theo vertoeft zalig bij zijn 'vrienden'. De overste volgt het reilen en zeilen van zijn medebroeders en vertegenwoordigt de gemeenschap waar nodig. ✱ Ondertussen bereiden we ons voor op de komst van een nieuwe huisgenoot, Luk Arts. Na kennismaking met de gemeenschap en het huis heeft hij reeds een kamer gekozen. Verder kijkt de Capenberg-gemeenschap uit naar de lezing van Marc Desmet. Hij komt spreken over onze cultuur waarin we allemaal langer mogen leven en waarbij we mogen nadenken over het levenseinde.

## BRUSSEL

## Arrupe

De weken aanslepende droogte hebben deze zomer het Belgische drinkwater en ook onze hortensia's een klap gegeven. Wij beleven rare tijden. Goddank schenken enkele regendruppels ons wat groen terug. ✱ Pater Jacques Buensi, ons nieuwe gemeenschapslid uit RD Congo, sloot al met een heildronk de eerste fase af van zijn intense lessenreeks Nederlands. Hij krijgt hierbij de steun van repetitor en bijlesdocent met levenservaring, pater Charles Verhezen. Begin oktober kreeg Jacques het droeve nieuws van het overlijden van zijn 87-jarige vader. Jacques vloog naar Kinshasa voor een verblijf ginds van enkele weken. Wij wensen hem en zijn familie alle sterkte toe. ✱ Pater Frans Chanterie zoekt en vindt zijn weg in de grootstad en omstreken, onder meer op zoek naar een treffelijk gehoorapparaat. Af en toe duikt hij in de voorraadkelder en achter het kookfornuis ter ondersteuning van ons 'Ministerie van Inwendige Zaken'. ✱ Walter Devos doet zijn best om het hoofd boven water te houden tijdens periodes van toenemende werklast. Perceptie of niet, het is de klacht van menig jezuïet: "Sinds ik mijn pensioen krijg, heb ik nog nooit zo hard moeten werken". Ludwig Van Heucke en Jos Janssens alsook onze overste, Hugo Carmeliet, gaan onver-

minderd door met hun dagelijkse activiteiten binnen en buiten onze Residentie. ✳ Als Brusselse gemeenschap, versterkt met de aanwezigheid van Rik De Gendt uit Aalst, hielden we in de schaduw van het Zoniënwoud onze jaarlijkse 'Startdag'. Daar kwamen verleden, heden en toekomst in het vizier. Ons huis wordt na de relatieve isolatie van de laatste jaren terug de plek waar reizigers een veilige haven en uitvalsbasis vinden. Uit Indië vermelden we onder andere pater Aurel Brys en een handvol jezuïet-studenten op pelgrimstocht naar Moorslede, Constant Lievens' geboortedorp. Ook vanuit Afrika blijft Brussel een onvermijdbare logistieke springplank. Wij houden u, geachte lezer, met plezier op de hoogte.

## DRONGEN

### Hurtado

De Abdij draait weer min of meer op het ritme van voor de pandemie. Zowel voor het conferentie- als voor het bezinningscentrum ontvangen we groepen, van allerlei formaat, inclusief klassen aan het begin van hun schooljaar. Individuele pelgrims die komen voor een paar dagen stilte, een persoonlijk gesprek weten ons ook te vinden. ✳ Zonder administratieve en huishoudelijke omkadering lukt dit natuurlijk niet. De werkdruk is hoog, maar het gaat de goede kant op met nieuwe mensen op kantoor en bij de poets- en tafeldienst. We noemen hier speciaal de grote groep vrijwilligers én onze nieuwe directeur: Kaat De Smet. ✳ Ook vanaf de bouwplaats is er nieuws: de vier jezuïeten hebben het voormalig directeursappartement tijdelijk verlaten. Zij sliepen al in het bezinningscentrum; nu is een van de grotere lokalen van de Abdij gezellig ingericht als hun keuken/living. De dag dat ze het appartement verlieten, werd dit prompt onbewoonbaar verklaard. De eeuwenoude balken in het plafond zijn nodig toe aan vervanging. ✳ Nog meer nieuws? Jazeker! Een leuke verrassing, dat er belangstelling is voor het antropologisch onderzoek van Wauthier de Mahieu bij de Komo-stam in het noordoosten van Congo. Dit geeft ook een nieuwe impuls aan het plan voor een gemeenschapsexcursie naar het mooie Afrikamuseum in Tervuren. ✳ Tenslotte nog goed eiconieus uit het park van de Abdij. Daar woont namelijk al een tijdje een beverfamilie. Nieuwsgie-

rigen moeten gewoonlijk véél geduld oefenen om een van hen te zien te krijgen. Maar soms helpt vader Bever onbedoeld wanneer hij, om zijn territorium af te bakenen, driftig met zijn staart op het water slaat. Spannend!

## HEVERLEE

### Sint-Jan Berchmans / Lerkeveld

Op 20 mei werd ons een concert aangeboden door alle organisten die regelmatig komen oefenen op ons Cavaillé-Coll-orgel. Op 13 juni was pater André Cnockaert uitgenodigd op een hoorzitting in de Congocommissie van de federale kamer. Hij sprak er over de rol van de katholieke missionering in de ontwikkeling van een onderwijs ter plaatse, in tegenstelling met wat er gebeurde in de andere Afrikaanse kolonies. Hij stelde ook de vraag of er wel verschil is tussen de vreselijkheden van 19e eeuw bij de rubber-ontginning in de Soevereine Vrijstaat en wat er nu gebeurt in Oost Congo met de ontginning van coltan. ✳ De lange hete droge zomer zijn we zonder veel problemen doorgekomen. Begin juli gingen enkelen op Samana-vakantie in Nieuwpoort Bad. Ook pater Mark Rotsaert, de overste, was van de partij. Hij kreeg er echter last van rugproblemen. Zo kon ook hij ervaren hoe graag pater Paul Dierckx er rolstoelwandelingen maakt in gezelschap van een charmante begeleidster. Bij hun thuiskomst zat de vakantie er niet op want toen begon het huis-kwindeën. Wegens de warmte werd het een kwindeën zonder veel uitstappen. We hebben thuis pétanque gespeeld, Pique-Nique gehouden in de tuin (met roomijs en gebak), nostalgisch 'Mon Oncle' van Jacques Tati opnieuw gekeken en *last but not least*, hebben we genoten van een fantastische barbecue en natuurlijk van een mossel-feest. Alles onder de kundige leiding van onze onschatbare pater minister Paul Van Looy, bijgestaan door een onvolprezen huispersoneel. Geen wonder dat hier graag gasten op vakantie komen. ✳ Uit Bukavu was pater Vincent Van Haelst op verlof. Uit Abidjan pater Michel Istas. De Luxemburger pater Pierre Meyers, lid van de Brusselse 'communauté Saint-Michel', kwam gedurende veertien dagen zijn Nederlands oprissen, een uiterst aangename 'compagnon'. Het werd de 'Congolezen' op het hart gedrukt met hem geen Frans te spreken. ✳ Op 1

september gingen enkelen het begin van school- en werkjaar vieren met een wafel of een roomijs aan de Zoete Waters. Op 14 september celebreerde pater Fons Swinnen voor de vijftiengste keer eucharistie bij het begin van het schooljaar van het Sint Rombouts college in een propvolle Sint Rombouts kathedraal van Mechelen. Hij werd er in de bloemen gezet: een reuze bouquet! ✳ Een hoogtepunt was op 15 september de viering van onze jubilarissen. Het waren er acht! Als kampioen pater Wim Van de Putte: vijftenzeventig jaar jezuïet! Dan volgden de paters Wim Mercelis, Ignace Reynaert, Leo Vandenabeele en Fernand Van Neste: zeventig jaar jezuïet. Pater Michel Istas die met pater Fons Swinnen zijn zestig jaar als jezuïet mocht vieren had ons kort daarvoor verlaten. Pater Fons mocht nog met pater Paul Van Looy ook zijn vijftig jaar priesterschap vieren. Familie kon meevieren: eerst een verzorgde eucharistie met de oudste broer Van Looy die de maat sloeg bij het zingen, daarna feestmaal, een viersterren restaurant waardig. Met dank aan onze 'chefs koks' Bert en Dirk. ✳ We hebben ook het zevende boek van pater Jan Lambrecht gedoopt. Het getal zeven drukt perfectie uit. Zou het nu toch Jan's 'laatste' zijn? Zijn *magnum opus* in zeven delen? Er staat ook een preek in die hij ooit hield in de kathedraal van Seattle! ✳ In de laatste weken van september was er in Lerkeveld heel wat op en neer gerij van papa's, en vooral mama's, die het kot van zoon of dochter ietwat komen personaliseren. Ze zijn met 157. Op dinsdag 27 september werden ze warm onthaald tijdens een feestelijke avond waarop directeur Van Tricht en pater Fons Swinnen de nodige inlichtingen gaven. Lerkeveld wil meer zijn dan een 'studentenkot'. De bedoeling is dat de studenten van Lerkeveld niet alleen van een gespecialiseerde opleiding aan de universiteit genieten. Het project biedt modules aan van telkens een viertal bijeenkomsten. De modules willen hen aanzetten om naast hun intellectuele ontplooiing ook te komen tot inzet in een breder maatschappelijk kader. De 'eigenheid' van Lerkeveld ligt in een (verplichte) deelname aan tenminste één module. Er is keuze uit een uitgebreid programma dat steunt op drie pijlers: de sociale, de culturele en de religieus/spirituele. Er is ook een veeleisender aanbod tot vrijwilligerswerk. Op de openingsavond zijn alle mogelijkheden voorgesteld.

## LEUVEN

### Lessius

Het universitaire jaar is weer begonnen! Sindsdien gonst het in huis van de activiteiten. Jos Moons preekte bij gelegenheid van de jaaropening in de Sint-Pieterskerk (Leuven) voor een kerk vol professoren in toga. Nicolas Standaert geeft alweer volop colleges. Tussen allerlei ander werk door corrigeerde hij de drukproeven van een serie artikelen over de rol van Chinese boekdrukkunst in de verspreiding van het christendom van de 17e tot 19e eeuw. ✳ Jos schreef in La Croix International over de verklaring van de Vlaamse bisschoppen over homostellen. Hij was te gast bij het televisieprogramma 'Het Journaal Laat'. (De caissière van de SPAR om de hoek was dat laatste niet ontgaan.) Daarna reisde hij door naar Rome, waar hij logeerde op de Gregoriana om er te werken aan zijn onderzoeksproject over synodaliteit. Een pelgrimage naar het hoofdkwartier, de 'Curie', met bezoek aan 'onze' Johan Verschueren, mocht niet ontbreken. Evenmin trouwens een bezoek aan het Orientale, waar 'onze' Georges Ruysen decaan is. ✳ Eerder al had Rinald D'Souza (Goa) met veel vrucht in Rome verbleven. Hem was het te doen geweest om archieven. Hij zou maar wát graag teruggaan (want archieven zijn voor een historicus een soort snoepwinkel), maar het doctoraat moet eigenlijk eerst af. ✳ Ook Vana Chinnabathini (India) reisde: retraite in Rome en conferentie in London. Er gloort licht aan de einder: zijn eerste artikel gaat nu dan toch écht ingediend worden. Daarmee zou voldaan zijn aan de laatste vereiste om straks zijn doctoraat in te dienen ...

### Pierre Favre

Na hun studietijd hier in Leuven vertrokken op het einde van deze zomer Frank Gutiérrez Blas (PER), Louis Tonneau (EOF) en Benedict Ebogu (ANW) respectievelijk naar Peru, Frankrijk en Nigeria om aldaar hun werk verder te zetten. Het was een deugddoende tijd van samen leven en werken die we op een gezellige manier hebben afgerond met een BBQ in onze tuin met de erbij horende afscheidsredes. ✳ Onze overste Rob Faesen had het tot op het einde van dit academiejaar behoorlijk druk omwille van de les opdrachten in Utrecht/Tilburg, Antwerpen en Leuven en



de examens op die verschillende plaatsen. Ook de zomer kondigde zich voor hem met een goed gevuld programma aan: de cursus mystiek aan het Titus Brandsma Instituut (Nijmegen) over de Evangelische Peerle. Daarnaast nam Rob deel aan de cursus mystieke literatuur te Drongen, en bracht er zelf een bijdrage over Ruusbroec. Tot slot participeerde hij aan de "summer course Jesuit Heritage" aan de Universiteit van Antwerpen, dit jaar over "Sanctity and Hagiography".

★ Na een méér dan geslaagde pelgrimstocht Loyola-Javier samen met IJD (Interdiocesane JeugdDienst) en met vijftig deelnemers, zet Walter Ceijssens zijn werk als geestelijke begeleider aan het seminarie en bij de studenten in Leuven verder. Hij kreeg er dit academiejaar nog een nieuwe functie bij aan de faculteit theologie als 'student counselor'. Walter zal er een luisterend oor bieden aan de studenten.

★ Jacques Haers nam deze voorbije zomer deel aan en coördineerde ook enkele sessies van een internationaal congres aan het Boston College rond Ignatiaanse pedagogiek en onderwijs. Leo De Weerdts maakte deel uit van het begeleidersteam van de 8-daagse Geestelijke Oefeningen in Drongen en trok op het einde van de zomer als begeleider samen met de diakens van het bisdom Gent en hun echtgenotes naar de abdij van Westmalle voor een vierdaagse retraite. Ondertussen trotseerde hij de hete zomer dagen met de gedetineerden in de gevangenis van St Gillis-Brussel.

★ We ontvingen deze voorbije vakantie ook enkele gasten voor een kort verblijf in huis: Vincent Castaldi uit de Verenigde Staten en Pascal Calu s.j. uit Rome. Einde augustus kwamen dan onze twee nieuwe huisgenoten (allebei reeds diaken gewijd) Erik Sorensen (CAN) en Peter O'Sullivan (BRI) aan. Ze stellen zichzelf graag even voor.

★ Erik Sorensen is lid van de Canadese provincie. Hij volgt de Research Master aan de Faculteit Theologie met een specialisatie van Pastorale Theologie en Liturgie. Erik zijn interesse ligt op het snijvlak van liturgie en ecologie. Als jezuïet werkte hij voordien in het kader van sociale rechtvaardigheid en verzoening met de inheemse volken in Canada. Hij hoopt dat zijn studie hier dit werk zal ondersteunen wanneer hij terugkeert naar zijn provincie.

★ Peter O'Sullivan is lid van de Britse provincie en volgt een tweejarige Research Master theologie

en kerkgeschiedenis aan de KU Leuven. Voordien volgde hij de driejarige opleiding theologie aan het Centre Sèvres in Parijs. Voordat hij bij de jezuïeten aanklopte studeerde hij Byzantijnse geschiedenis en werkte hij in Alexandroupoli, Griekenland, als leraar Engels. Tijdens zijn noviciaat verbleef hij reeds korte tijd in Brussel voor een stage in De Verrijzeniskapel ook gekend als de Europakapel. Dat is een gemeenschappelijk pastoraal project van de Europese jezuïeten met een oecumenische oriëntatie in het hart van de Europese wijk van Brussel.

★ Simon Nsielanga, een Congolese jezuïet volgt het PhD History programma aan de KU Leuven. Hij brengt veel tijd door op het KADOC en neemt er de jezuïeten archieven door voornamelijk die van de Provincie Centraal-Afrika en de Belgische Noord-Provincie (BSE), om meer te weten over het werk van de Belgische missionarissen in Congo. Deze zomer ging hij ook met een groep van de Leo XIII gemeenschap naar Banneux.

## MECHELEN

### Leliëndaal

De geloofsgemeenschap in onze kerk vierde op 10 april een gouden jubileum. Het werd een -'gouden jubileum met ereteken'. Orgelist Romy Casteels begeleidde vijftig jaar geleden de eerste keer de zang in de weekenddiensten. Sindsdien komt hij trouw elk weekend onze vieringen muzikaal ondersteunen.

★ Op 1 juni kwam de Intervisiegroep Geestelijke Oefeningen Antwerpen-Mechelen samen. We mochten twee nieuwe leden verwelkomen: Bénédicte Bosmans en Jean Bastiaens. Zij volgden de vormingscursus voor begeleiders GO waar Toon Suffys als mentor meewerkte.

★ In juni-juli hadden wij het druk in de keuken omdat onze kokkin Maria langer afwezig was wegens verlof, covid en een aanrijding. Veel kookbeurten dus voor de community door Toon, Wouter, Frans en we smaakten een veelbelovend debuut van Philip.

★ Einde juli-begin augustus was Wouter Blesgraaf bezieler van de technische ploeg op de Loyola-tocht. Frans ging een week op vakantie bij vrienden in Mont-Saint-André, Philip in Kroatië. Toon was twee sessies van acht dagen begeleider Geestelijke Oefeningen in Drongen. Op 3 augustus ging Frans nog voor bij de begrafenis van een aangetrouwde neef in

een stampvolle kathedraal van Brugge.

★ Nog in augustus organiseerden de burens in de Korte Schipstraat een ontmoetingsmoment. Wouter zorgde voor een gesmaakte fruitsla. Het 'moment' duurde tot na middernacht.

★ Onze Nederlandse huisgenoten kenden de Westhoek niet. Daarom ging de community in september een dag op uitstap: Vladslo (Duits soldatenkerkhof), de IJzertoren, Westvleteren (Trappistenabdij), Lijssenthoek (Brits soldatenkerkhof), Ieper met 'in Flanders Fields' en de Last Post onder de Menenpoort. Wij allen waren onder de indruk dat de Eerste Wereldoorlog nog zo aanwezig is.

★ Begin september vierden Michel Istas, Frans Mistiaen en Fons Swinnen, in concelebratie hun jubileum zestig jaar jezuïet; In gebed waren ze verenigd met hun vierde jaargenoot, Jef De Pril, in Congo.

★ Half september verleenden we logies aan drie Britse en een Vlaamse medewerksters van de jezuïeten. Zij namen deel aan het Europese Congres 'Godly Play' in het 'Pastoraal Centrum van Mechelen.'

★ En nog maar pas: op 10 oktober: aankomst van drie Scheutisten die hier bij ons zullen wonen. Het zijn twee studenten, Poulard Espady (Haïti), Jerry Senapai (Centraal-Afrika), en hun begeleider Jan Reynebeau. Zij zullen meewerken in de parochies van Mechelen, hun jaar pastorale stage als voorbereiding op hun priesterwijding. Zij leerden Nederlands want het is hun bedoeling later ook als priester in Vlaanderen te werken.

## NIJMEGEN

### Aqua Viva

Wij zijn de zomer (inclusief de Vierdaagse, die een driedaagse werd) goed doorgekomen. Het was af en toe warm. Maar dan toch vooral buiten, want ons gebouw blijkt met z'n moderne installaties goed in staat om het klimaat binnenshuis aangenaam te houden. In september kwam burgermeester Bruls op bezoek om van ons huis een impressie te krijgen. Bij dit aangename en nuttige bezoek werd hij ontvangen door het managementteam en rondgeleid, en ontmoette hij een aantal bewoners.

★ Een mijlpaal voor ons huis is ongetwijfeld het overlijden van Fried Pijnenborg. Hij woonde al lang op de Hof, waar hij het - met zijn natuurlijke gemoedelijkheid - goed maakte. Wij zagen hem met enige regelmaat bij de diverse activiteiten in huis.

Die momenten maakten duidelijk dat hij onveranderlijk de aardige Fried bleef, aan wie iedereen met zoveel affectie goede herinneringen behoudt. Met zijn familie namen we in een mooie viering afscheid van hem.

★ De middagactiviteiten hebben een stille verandering ondergaan. Ze zijn op veler verzoek een half uur vervroegd. Dat blijkt een goede keus, die eenieder na de activiteit wat meer tijd geeft vóór het avondeten aanvangt. De middagen lijken ook steeds beter te worden bezocht, waarbij vooral de zangmiddagen die de activiteitenbegeleiders organiseren een groot succes zijn.

★ In de laatste maand is er nogal een inbreng van jezuïeten-zijde geweest. Tjeerd Jansen hield een lezing over een onderwerp waar veel vraag naar was geweest, namelijk de plaats van ordes en congregaties in de kerk. Hij besteedde ook aandacht aan de in ons huis vertegenwoordigde religieuze families en bisdommen, en aan de structuur van ons huis, die ingewikkeld is en best enige uitleg verdient. Ben Frie kwam vertellen over een nieuw boek, dat het succesvolle 'Hem achterna' gaat vervangen als begeleidend boek bij de Geestelijke Oefeningen in het dagelijks leven. Niet alleen zijn in 'Oog in oog', de titel van het nieuwe handboek, de teksten herschreven en bij de tijd gebracht, ook in de vormgeving van dit nu losbladige werk biedt het nieuwe mogelijkheden. Peter van Dael nam ons mee in een reis door de tijd met afbeeldingen van Maria doorheen de eeuwen. Het werd een boeiende lezing met veel informatie en prachtige beelden.

## Burundi: Jezuïet zijn te midden van mensen die lijden aan AIDS.

De jezuïeten van Burundi zijn aanwezig in het onderwijs en de geestelijke begeleiding, maar ze begeleiden ook mensen die ziek zijn of getroffen door AIDS en andere ziekten. Ze willen in de Service Yezu Mwiza samen oplopen met armen en uitgesloten, naar het voorbeeld van Jezus.

Bujumbura. Iedereen die de hoofdstad van Burundi kent, herinnert zich de aanblik van het oude Collège du Saint-Esprit op de Kiriri heuvel: gebouwd door de jezuïeten zodra zij in Burundi aankwamen in de jaren 1950. Het is het symbool bij uitstek van de bijdrage van de jezuïeten aan het onderwijs in het land.

Nadat ze gedwongen werden het college te verlaten, stichtten de jezuïeten het Lycée du Saint-Esprit (872 leerlingen met 56 leerkrachten) en, meer recentelijk, in 2001, de school Saint-Aloysius van Gonzaga in de heuvels boven de stad Bujumbura. Dit jaar zijn er 1114 leerlingen, met slechts drieëntwintig leerkrachten en zestien klaslokalen.

De Sociëteit van Jezus in Burundi is verder aanwezig met het Spiritueel Centrum Emmaüs in Kiriri, dat een plaats is van meditatie en gebed. De kapel van de Heilige Geest en die van het Heilig Hart functioneren als parochies en bedienen bij elke zondagsmis meer dan 1500 gelovigen.

Een andere, minder bekende, activiteit is de gezondheidszorg van de jezuïeten in Burundi, de Service Yezu Mwiza (SYM). Het centrum zet zich in voor de bestrijding van HIV/AIDS, tuberculose en lepra. Het biedt uitgebreide zorg voor mensen die aan deze ziekten lijden en ondersteunt wezen en andere kwetsbare kinderen, met een voorkeursoptie voor de meest behoeftigen.

Yezu Mwiza is Kirundi, de nationale taal van Burundi, en betekent "goede Jezus". Service Yezu Mwiza laat zich inspireren door het mededogen en de goedheid die Jezus toont aan de armen en uitgesloten van de samenleving. Naast uitgebreide zorg aan

mensen die ziek zijn doet SYM aan preventie. Men probeert door voorlichting infectieziekten te voorkomen, vooral bij de jeugd.

Die integrale gezondheidszorg blijkt ook uit projecten op het gebied van onderwijs en economische ontwikkeling. Om de families van mensen met HIV te ondersteunen initieert de Service Yezu Mwiza projecten die mensen werk en inkomen bieden. Deze mensen kunnen dan in de dagelijkse behoeften van hun gezinnen voorzien en gezond voedsel kopen. Deze activiteiten zijn landbouw, kleine en grote veeteelt, detailhandel. Op deze manier wordt ook gewerkt aan de ondersteuning van mensen die lijden aan lepra, in samenwerking met de Belgische Damiaanactie.

In een zeer verdeelde samenleving draagt het leren samenwerken bij tot sociale samenhang en tot de ontwikkeling van mensen. Dit alles gebeurt in samenwerking met het ministerie van Volksgezondheid, op basis van de doelstellingen van de Wereldgezondheidsorganisatie om HIV/AIDS tegen 2030 uit te roeien: "nul nieuwe besmettingen, nul discriminatie en nul doden".

Bij SYM begint elke werkdag met een gebed, dat beurtelings door de medewerkers wordt voorbereid. Het is een gelegenheid om onze dagelijkse activiteiten aan God toe te vertrouwen en doordrongen te raken van het mededogen van Jezus, die de zieken geneest, de hongerigen voedt en de hopelozen troost. Het gebed versterkt de samenhang binnen de organisatie en versterkt de jezuïtische identiteit. Het is voor ons een manier om op God te vertrouwen en ons te herinneren dat we via SYM God dienen.



Mobiel medisch team geeft voorlichting over de juiste inname van medicatie.

Zorgen voor mensen met HIV laat ons dicht bij mensen blijven die zich uitgesloten voelen van de maatschappij en vaak wanhopig zijn. Na bijna vier jaar bij SYM begrijp ik beter het lijden van mensen die met het virus leven. Als directeur moet ik verder een goede relatie tussen personeel en patiënten bevorderen. Als het vertrouwen groeit, groeit ook het welzijn van de patiënt.

Bij SYM heb ik geleerd dat er altijd een manier is om de ander te dienen, al was het maar door aandachtig te luisteren. Ik heb ontdekt dat ik slechts een instrument ben ten dienste van een zaak die groter is dan ikzelf. Het troost me te weten dat Jezus aan het werk is bij SYM, Hij die altijd de zijde van de armen kiest. Werken bij Service Yezu Mwiza betekent luisteren naar Christus en leren dienen zoals Hij.

*Pater Ivédaste Nkeshimana s.j.*

Directeur van Service Yezus Mwiza, in Kiriri, Bujumbura.

Verder lezen: [www.yezumwiza.org](http://www.yezumwiza.org)

Overgenomen uit: Échos jésuites 2022-2 (p. 34-35).



### 'Jubilare Deo' 60 jaar Sociëteit

Op 7 september 2022 vierden Michel Istas, Frans Mistiaen en Fons Swinnen hun 60 jaar in de Sociëteit van Jezus te Mechelen in de kerk Leliëndaal. De vierde jubilaris Jef De Pril celebreeerde in R.D. Congo, en de vijfde Peter Lutjeveld in Nijmegen.

## Loyolatocht 2022 - Een droom wordt waar!

In 2014 was er voor de laatste keer een Loyolatocht. Het was een langgekoesterde droom om die opnieuw te organiseren. Afgelopen zomer werd die droom werkelijkheid. Wouter Blesgraaf geeft het volgende verslag.



Verzoeningsviering op de berg

© Bastiaan van Rooijen

Een pittige wandeltocht, retraite én experiment in sober leven in één, dat is de Loyolatocht. Al decennialang zorgde deze tocht voor onvergetelijke ervaringen bij veel van de deelnemers. Deze wandeltocht door het noorden van Spanje, van Loyola tot Javier, verbindt de geboorteplaatsen van twee stichters van de jezuïetenorde, Ignatius en Franciscus Xaverius. In de tussenliggende honderdvierenzestig wandelkilometers ligt een uiterlijke maar ook een innerlijke tocht met pieken en dalen verscholen. Met dagelijkse conferenties en stilteperioden onderweg volgt de tocht de dynamiek van de Geestelijke Oefeningen. Het is geen gewone retraite. In de schoonheid van de omgeving, de lichamelijke inspanning, de vermoeidheid en ook de verminderde blootstelling aan nieuws en sociale media kan er gemakkelijker openheid ontstaan voor de werking van Gods Geest.

### Samenwerking met IJD

Dit jaar werd er weer een Loyolatocht georganiseerd en er waren forse veranderingen ten opzichte van de vorige editie van 2014. De meest fundamentele wijziging was de samenwerking met de Interdiocesane JeugdDienst (IJD), de jongerenwerking van de gezamenlijke Vlaamse bisdommen. Dit had als belangrijkste concrete gevolg dat er in een veel bredere kring reclame gemaakt kon worden. Er deed een schatting

de ronde dat maar liefst de helft van de deelnemers uit IJD-kringen kwamen. Een ander belangrijk gevolg van het samenwerken met de IJD was het versoepelen van het ascetische karakter van de tocht. De wandelaars hoefden, bijvoorbeeld, niet langer hun eigen bagage te dragen. De organisatie had duidelijk aangedrongen dat deelnemers slechts tien kg aan bagage mochten meenemen. Toch namen de meesten voelbaar meer mee.

Veel bleef ook bij het oude. De organisatie koos er weer voor om als overnachtingsplaatsen de in de streek overal aanwezige gymzalen, frontons genaamd, te gebruiken. Daar speelt men in de Baskischsprekende regio's het geliefde pelota. Op enkele plaatsen mochten we in het kerkgebouw slapen, wat voor unieke ervaringen zorgde. Wie kan zeggen dat hij onder Middeleeuwse gewelven met Bijbelse muurschilderingen heeft geslapen? Wie installeert elders ooit de slaapzak vlakbij een eeuwenoud barok altaarstuk met verguld houtsnijwerk?

### Logistieke uitdaging

Ook de wandelroutes bleven haast identiek. Vanwege het hiaat van acht jaar vreesde de organisatie dat de kennis van de precieze tracés van de wandelroutes verloren was gegaan. Nick Hannes (coördinator IJD)

had al vele uren doorgebracht om aan de hand van oude aantekeningen met google maps een nieuw tracé uit te stippelen. Toen dook er in de duistere krochten van de Oude Abdij een GPS-apparaat op, met de oude routes nog in het geheugen! Ook de 'pijltjesploeg' deed weer zijn werk. Deze pioniers vertrokken elke dag voor de anderen om de begroeiing te kappen met machetes en om met oranje pijltjes, met nietjes aan boomstammen en takken vastgemaakt, de weg aan te duiden.

We hadden erg veel geluk met het weer. Het miezerde maar één keer tijdens de wandeling; verder was het overdag droog. De laatste wandeldagen liepen de temperaturen wel op tot 35° C. Mede dankzij de extra bevoorrading door zuster Rita, onvolprezen verpleegster, was er voldoende drinkwater. De grootste uitdaging was nog de wind. Vooral in de bergen staken er soms heftige windvlagen op, die materiaal en zelfs WC-tentjes dreigde weg te blazen. Stef en anderen van de logistieke ploeg moesten alle zeilen bijzetten om de installaties te verankeren.

De groep, meer dan vijftig mensen, werd ingedeeld in vijf stapgroepjes plus de pijltjes- en logistieke ploeg. Dit gaf extra veel kleur aan mensen die er bovendien

staken, zoals geestelijk leider Walter Ceyskens, praktisch leider Nick Hannes, verpleegster Rita Kerckhofs en Wim Van Laer, de immer goedgeluimde gitarist die ons iedere ochtend kwam wakken met een instrumentele serenade. Behalve Walter waren nog vier andere jezuïeten mee als geestelijk begeleider of lid van de logistieke ploeg: Wouter Blesgraaf, Bert Daelemans, Louis Tonneau en Bart van Emmerik.

### Onvergetelijke indrukken

Hoogtepunten in de tocht waren vanzelfsprekend de aankomst in het imposante kasteel van Javier en het bezoek aan de glimlachende Christus, de verzoeningsviering op een bergtop in de Sierra Aralar naast een Romaanse bedevaartskerk met indringende getuigenis en gesprekken, de uitzichtpunten onderweg, de openheid en diepte in de uitwisselingsgesprekken, de eucharistievieringen en de gebedsvieringen bij zonsopgang, en de vele verrassingen die de natuur en cultuur voor ons in petto had. Veel van de indrukken die we nog lang met ons mee zullen dragen, zijn moeilijk om in woorden adequaat weer te geven. Ik kan alleen maar aanraden om een volgende keer mee te gaan: kom en zie!

*Wouter Blesgraaf s.j.*

## ADVENTSRETRAITE

### Advent 2022: Het Woord is mens geworden!

Op zondag 27 november begint de adventsretraite, dit jaar geschreven door Marc Desmet s.j., regionaal overste van de Regio van de Europese Lage Landen. De titel luidt: 'Het Woord is mens geworden'.

In de vier weken waarin wij ons voorbereiden op het Kerstfeest neemt Marc ons mee op een digitale reis. Marc schrijft daarover: "Met Kerstdag vieren wij de Menswording van God, belijden we. God is mens geworden betekent niet in het minst dat God lichaam is geworden. De intuïtie van deze adventsretraite is om daarvan de consequenties dieper en met meer verwondering aan te voelen. God neemt onze lichamelijke ernstig. Maar nemen wij als zoekende gelovige, zijn lichaam worden, zijn menswording ernstig?"

Als deelnemer aan de digitale adventsretraite ontvang je dagelijks tijdens de adventstijd een gebeds-mail. In deze mail staat de meditatie voor de volgende dag. De meditatie bestaat uit een Bijbeltekst en enkele gebedssuggesties die je helpen om de woorden binnen te laten komen in je hart. Hoeveel tijd je daaraan besteedt, bepaal jezelf.

*Nieuwsgierig geworden en meedoen?  
Inschrijven kan nog tot op de laatste dag van de adventstijd via  
<https://www.ignatiaansbieden.org/>*



**Gustaaf Keppens**  
(1929-2022)

Homilie bij de uitvaart

*'De Heer sprak tot Abram,  
'Ga van je land, je volk en het  
huis van je vader naar het land  
dat Ik je zal tonen.'*

Gus zou 93 geworden zijn in augustus, meer precies op de twaalfde. Hij was een jezuïet geweest gedurende vierenzeventig jaren, waarvan hij er bijna zestig doorbracht buiten zijn geboorteland België.

Hij werd geboren in Borgerhout, een deel van Antwerpen en liep school in het Sint-Norbertuscollege van die stad. Hier, in Colombière (*het rusthuis van de jezuïeten van Maryland*) sprak Gus niet veel over zijn kindertijd, tenzij over de terreur van de invasie en de bezetting van zijn land door de nazi's en over zijn dankbaarheid voor hun verdrijving door het Amerikaanse leger. Na het behalen van zijn diploma voegde hij zich bij de Sociëteit in het noviciaat van Drongen bij Gent. Hij werd priester gewijd in Brussel op 5 augustus 1961.

Na zijn derde jaar vertrok Gus in 1963 naar Georgetown (*university*) om er psychologie te studeren. Hij behaalde het diploma van master in de psychologie in Georgetown en die van 'pastoral counseling' in Loyola (*university*), Baltimore. Tussen 1965 en 1968 doceerde hij Afrikaanse talen en taalkunde in verscheidene instellingen in de Democratische Republiek Congo, een traditioneel missiegebied van de Vlaamse provincie. Het voormalige Belgisch Congo had in die tijd vreselijk te lijden onder de periodische inmenging in zijn onafhankelijkheid door de vroegere koloniale machten en door de machten van de koude oorlog. Gus keerde terug naar Georgetown in 1970 om een doctoraat in de taalkunde te behalen. Daarna keerde hij terug naar Congo, naar de staatsuniversiteit van Zaïre, om er Engels en taalkunde te doceren. Van 1978 tot 1979 was hij er voorzitter van het departement Engels.

Hij keerde terug naar de VS in 1979 om er Latijn te onderwijzen in de De Smet Jesuit High School in St. Louis. In 1979 ging hij een jaar met verlof. In 1980 sloot hij zich opnieuw aan bij de provincie van Maryland als leraar Frans in Gonzaga College High School in Washington D.C. Hij werd overgeschreven naar de provincie van Maryland op 30 oktober 1985. Hij verhuisde naar de ander kant van de stad, naar Georgetown University Hospital, in 1989. Dit was zijn meest gelukkige tijd, een opdracht waarin hij zijn

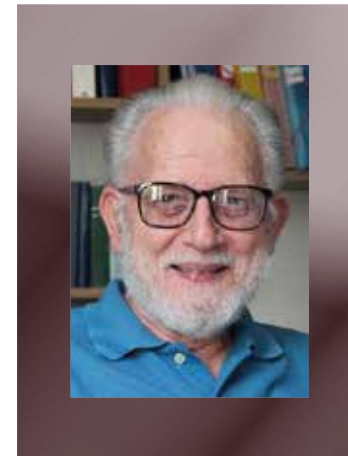
priesterlijke dienstverlening kon verenigen met zijn opleiding in counseling. Gus hechtte meer waarde aan zijn master in 'pastoral counseling' dan aan zijn doctoraat in taalkunde.

Kevin Quinn, professor in de rechten, had een Vlaamse dame, een 'graduate student' die ziek lag in Georgetown Hospital. Kevin bezocht haar en op zijn vraag "Is er iets waarmee ik je kan helpen?" antwoordde zij: zoek me iemand waarmee ik Vlaams kan spreken en die mijn ouders, die geen andere taal kennen, telefonisch op de hoogte kan houden van mijn toestand. Kevin sprak Gus aan die op dat ogenblik van dienst was in het hospitaal. Hij belde de ouders op en zij hadden een goed gesprek in het Vlaams. Zij bleven contact houden met elkaar. Gus ging met pensioen en verhuisde naar Colombière in februari 2018.

Men kan zich afvragen of Abram heimwee had naar zijn geboorteland. Gus had heimwee. Niets kon hem meer opmonteren dan een woord in het Vlaams of een glas Leffe bier dat hij altijd begroette als een *heerlijk bier van mijn land*.

De Heer had gezegd tot Abram, 'Verlaat je land, je volk en je vaderhuis voor het land dat Ik je zal tonen. Ik zal een groot volk van je maken en Ik zal je zegenen. Ik zal je naam groot maken en je zal een zegen zijn.' Gus lag niet aan de oorsprong van een groot volk, maar zoals Abram verliet hij zijn vaderland in de

richting van het onbekende in de dienst van de Heer. Hij werd geroepen bij zijn naam - en, Gus, de Heer herinnert zich altijd jouw naam - en die roep heeft hij beantwoord. Goed gewerkt, goede en trouwe dienaar. 🙏



**Pater Johan Konings**  
(1941-2022)

Pater Johan Konings werd op 4 september 1941 in Riemst geboren. Hij deed zijn middelbare studies aan het college van Tongeren en werd in 1958 seminarist van het bisdom Luik. (Het bisdom Hasselt werd pas op 31 mei 1967 opgericht.) Zijn filosofische en theologische studies deed hij in Leuven, waar hij in 1967 aan het Latijns-Amerikaans college (COPAL) tot priester werd gewijd.

In hetzelfde jaar behaalde hij er de master in Bijbelse filologie en in 1972 verdedigde hij op magistrale wijze zijn doctoraal proefschrift over het evangelie volgens Johannes.

Na het voltooien van deze studies vertrok hij als *Fidei Donum*-priester naar Brazilië, waar hij aanvankelijk doceerde aan enkele pauselijke katholieke universiteiten en aan het Colegio Cristo Rei van de Sociëteit van Jezus in São Leopoldo. Hij was er ook - zoals heel zijn leven - sterk betrokken bij de pastorale zorg voor de studenten en in de parochies.

Hij trad toe tot de Sociëteit van Jezus in 1985. Na het noviciaat werd hij bestemd voor de faculteit van Filosofie en Theologie van de Sociëteit van Jezus in Belo Horizonte. Hij zal er de rest van zijn leven blijven als hoogleraar, directeur van de faculteit theologie en later decaan. Hij legde zijn laatste geloften af op 30 april 1996.

Johan werd een internationaal befaamd bijbeldeskundige. In opdracht van de Nationale Bisschoppenconferentie coördineerde hij het team dat belast was met de vertaling van de Bijbel in een liturgisch-catechetische taal, toegankelijk voor catechisten en voor het hele volk Gods van Brazilië. Dit vertaalwerk duurde elf jaar en werd in november 2018 voltooid.

Altijd stond zijn wetenschappelijk werk ten dienste van de verkondiging en van de vorming van pastorale werkers, mannen en vrouwen, in de catechese, het onderricht, zowel aan de universiteit als in de parochies. Besefend dat vele christenen - ook in Brazilië - in feite cultuurchristenen zijn wilde hij

mensen, van groot tot klein, geletterd of ongeletterd, het verhaal van Jezus laten beluisteren. Vanuit het verhaal van Jezus mensen bij God brengen. En tegelijkertijd vanuit het geleefde leven de diepere betekenis van de Bijbel op het spoor komen en er door onderricht worden. Op zaterdag 21 mei overleed hij in het ziekenhuis Madre Teresa in Belo Horizonte ten gevolge van een hersenaneurysma. Het was het einde van vijftig jaar missionarisleven in Brazilië. In de gemeenschap van Heverlee, bij familie en talrijke vrienden was hij een bijzonder minzame en attentievolle vriend. Dat bleek ook bij de druk bijgewoonde, goed verzorgde gedachtenisviering op 18 juni 2022. 🙏



**Pater Fried Pijnenborg**  
(1932-2022)

Fried werd geboren in Nijmegen en was de tweede zoon in een gezin met uiteindelijk negen kinderen. Zijn vader was directeur van de groente-, fruit- en bloemenveiling.

Zijn middelbare schooltijd werd getekend door de oorlog. Tijdens het bombardement van Nijmegen in 1944 werden de honderden slachtoffers opgebaard in de veilinghal. Later zou Fried ieder jaar trouw naar de herdenking van de Nijmeegse oorlogsslachtoffers gaan. Na zijn gymnasium aan het Canisius College trad hij op 7 september 1949 in bij de Jezuïeten in Grave. Na de studie filosofie kreeg hij de opdracht om Nederlands te studeren aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen. Het vak was hem op het lijf geschreven.

In Maastricht studeerde Fried theologie en dat vond hij de mooiste jaren van de opleiding; zij vielen samen met het Tweede Vaticaans Concilie, voor hem de lentebeleving van de katholieke kerk. Op 31 juli 1965 werd Fried priester gewijd in Maastricht. Bijna twintig jaar gaf hij daarna Nederlands aan de middelbare school De Breul in Zeist, maar hij woonde in Utrecht en fietste vandaar naar school. Leerlingen zullen zich de door hem gesten-

cilde, volstrekt authentieke lessen herinneren waarbij hij hen op het hart drukte dat het uit het hoofd leren van een gedicht belangrijker was dan het op de juiste plaats schrijven van een *d* of een *t*. Menige leerling heeft getuigd dat de lessen van Fried zeer inspirerend waren.

Van 1984 tot 1997 was Fried als studentenpastor verbonden aan de Katholieke Theologische Hogeschool van Utrecht. Ook daar bleef hij overtuigd van het heilzame effect van poëzie en heeft hij menig worstelende student een hart onder de riem weten te steken met het aanhalen van toepasselijke gedichten.

Fried was niet een persoon die uitblonk in het bijhouden van zijn administratie, maar hij vergat nimmer de verjaardagen of andere hoogtijdagen van zijn talloze kennissen en familieleden. Zijn zonovergoten handschrift verblijdde menige verjaardagskaart. Ook bij het herlezen zorgden ze steeds weer voor een glimlach op het gezicht.

Fried was een aimabel man. Er ging een vriendelijkheid en beschaving van hem uit, die iedereen opviel. Leerlingen, studenten, familieleden, medebroeders, het personeel van het verzorgingshuis, iedereen met wie Fried contact had voelde zijn authenticiteit, hij was zichzelf, er was niets gemaakts bij. En hij accepteerde ook anderen zoals ze waren: hij liet ieder in zijn waarde en probeerde niemand in een keurslijf te drukken. Maar ook zichzelf liet hij niet in een keurslijf drukken. In al zijn vriendelijkheid ging hij wel zijn eigen gang, in zijn eigen tempo.

Fried werd geleidelijk aan oud, en begon geleidelijk ook zijn favoriete gedichten te vergeten. Maar zelfs in zijn breekbare ouderdom bleef hij de genegenheid en warmte uitstralen die hem gedurende zijn hele leven kenmerkten. Hij stierf op 12 september 2022 in huize Aqua Viva. 🕊️

## Een herinnering aan een bescheiden docent

Warisan van Wil Winkel s.j.,  
Yogyakarta:  
Sanata Dharma, University Press, 2022.

Warisan is een Indonesisch woord: erfenis. In Nijmegen overleed vorig jaar Wil Winkel s.j., bijna 88 jaar oud. Na drie jaar studie filosofie aan het Berchmanianum was hij in 1958 naar Indonesia gegaan: zie zijn In Memoriam in het blad Jezuïeten van zomer 2021. Na zijn priesterwijding behaalde hij een MSc graad in counseling aan de Fordham University, NY. Daarna ging Wil aan de slag in Sanata Dharma, toen de lerarenopleiding in Yogyakarta. Inmiddels is deze opleiding uitgegroeid tot een katholieke universiteit. Wil deed aan counseling, gaf er colleges en schreef er boeken over. Die worden nu gebruikt door zijn oud-studenten, die hem zijn opgevolgd in Yogyakarta. Wil heeft school gemaakt. Zijn dankbare oud-leerlingen vertellen in dit boek van 242 bladzijden over de experimenten met zijn leerlingen in een soort counseling laboratorium, over de evaluaties van huisbezoek en ziekenbezoek, en over wat nu 'typisch Wil Winkel' zou zijn ...

In de jaren vijftig heeft een groot PhD-programma voor politicologen en antropologen van Cornell University, USA, zich bezig gehouden met de cultuur in gezin, politiek en samenleving op Java en andere eilanden. Wat moet een democratie in zo'n gesloten cultuur van nietszeggende theevisites, beleefdheidsrituelen en eerwraak? Een 'open gesprek' thuis, op school of in het openbaar was geen voor de hand liggende zaak. Daarom was het werk van Wil Winkel met zijn boekjes, cursussen en colleges over counseling zo innovatief. Hij schreef over *guidance & counseling* te kust en te keur.

De latere drukken van zijn werkjes werden bezorgd door zijn oud-studenten. In het boekje Warisan vertellen zij hoe moeizaam het nog eind jaren zestig was om iets te vragen tijdens het college. Indien de docent geen antwoord wist, dan werd er gezegd: 'als je thuis niet studeert, moet je de sfeer in de



collegezaal niet verstoren met je domme vragen'. Gezichtsverlies van een docent moest hoe dan ook voorkomen worden. Wil Winkel luisterde met geduld en empathie naar de klacht van de studenten, counselde vriendelijk de docent en schreef er vervolgens weer een stukje over.

Het hele boek zit vol getuigenissen van oud-studenten, die later zelf als docent werden gevraagd voor de lerarenopleiding in Yogyakarta. De eerste reactie van menig Indonesiër was 'dat kan ik niet'; maar Wil zette door, met tact, met vertrouwen, met empathie. Hij heeft tientallen mensen geraakt, aangesproken en weten te motiveren voor een bestaan als leraar of lerares. De erven van Wil, nu soms gedoctoreerd en hooggeleerd, halen in dit boek hun herinneringen op aan hun eerste ervaringen met hem. Hij was een Amsterdamer. En hij heeft, een heel klein beetje, van veel Indonesiërs Amsterdammertjes gemaakt. Bereid om je mond open te doen, jezelf over je aarzelingen heen te zetten, en schaamte niet verwisselen met onhandigheid. Dit boek is een groot boeket voor deze man. En zo blijft hij in onze herinnering. Terima Kasih Rama Winkel!

Eduard Kimman s.j.



'Bent u ook gedoopt?' Opeens vroeg een leerling dit. Eigenlijk moest zij wiskunde maken, maar blijkbaar was dit dringender. Er ontspon zich een leuk gesprek over wat het nu betekent: doop. Dit is het derde jaar van mijn werkstage als jezueet (regentie). Ik geef voor twee dagen per week levensbeschouwing en maatschappijleer op het Stanislascollege in Delft. Ondertussen weten de kinderen en de collega's wie ik ben en ken ik hen ook een beetje. En dan krijg je zulke leuke vragen!

Levensbeschouwing is op het Stanislas een vak dat je als docent eigenlijk vooral zelf vorm moet geven. Er is geen voorgeschreven programma. Dat maakt het uitdagend. Hoe boei je tieners voor vragen over geloof en maatschappij? Geen makkelijke opgave.

De leerlingen van het Stanislas zijn een diverse groep. Een paar christelijke leerlingen, zowel katholiek als protestant, nogal wat moslimleerlingen en een enkele hindoe. Het grootste deel is niet met een bepaalde religie opgevoed. De uitdaging vind ik om leerlingen wat te leren over het christendom en andere religies en daarnaast om hen ook zelf te laten nadenken over levensvragen. 'Wat gebeurt er bij jullie thuis?' vraag ik vaak.

Ik probeer de leerlingen beter bekend te maken met hun eigen achtergrond door hen bijvoorbeeld te vragen iemand te interviewen over zijn of haar geloof. Vaak wordt dan de oma of opa hiervoor gevraagd. Soms zijn het heel saaie verhalen, soms verrassend mooi en diepgaand. En zo kan het gebeuren dat leerlingen, soms heel trots of juist vol schroom en aarzeling, beginnen te vertellen over hoe het bij hun thuis eraan toe gaat en wat voor hen belangrijk is. Doel is de leerlingen te laten nadenken over grote vragen, hen daarvoor een taalgebruik aan te reiken en hun te laten snuffelen aan de rijkdom van de verschillende religies op dit vlak.

Hopelijk kan ik de kinderen wat leren. Een ding is zeker: ik leer veel van de kinderen. Een ware ontdekking was voor mij dat lesgeven veel meer inhoudt dan uitleggen. Er komt ook nogal wat organisatie en administratie bij kijken. Maar het belangrijkste is toch dat je een band opbouwt met leerlingen. Pas als ze je kennen en vertrouwen is er de mogelijkheid om echt door te dringen tot wat er speelt bij leerlin-



Paastoneelstuk het verdwenen lijk - 14 april 2022

gen. Dit gebeurt niet alleen tijdens de lessen, maar ook bij allerlei andere activiteiten, zoals de kerst- en paasvieringen, schaaktoernooien en allerlei begeleidingsgesprekken met leerlingen. Kortom, het lesgeven vind ik een ontzettend verrijkende ervaring. Ik mag wekelijks met een klas op weg gaan om na te denken over grote levensvragen en hen laten kennismaken met wat de christelijke traditie hierover zegt. Een dankbaar stemmende uitdaging!

*Bastiaan van Rooijen s.j.*

## DRONGEN

Oude Abdij  
Drongenplein 26,  
9031 Drongen (bij Gent).

**GODLY PLAY - kennismaking voor volwassenen**  
Donderdag 1 december 2022 - 19.30 uur

Nieuwsgierig naar het Godly Play-aanbod voor kinderen tijdens Voedsel voor Onderweg? Wil je weten wat er gebeurt in die bijeenkomsten? Wil je zelf geraakt worden door een Bijbelverhaal, samen met andere geïnteresseerden?

Je bent van harte welkom op een Godly Play avond voor volwassenen.  
Katie Velghe, GP-verteller, trainer en vrijwilliger in de Oude Abdij en Lotte Oers, GP-verteller en medewerker van de Oude Abdij, nemen je mee in een Godly Play verhaal.

**Meer informatie:**  
<https://www.oudeabdij.be/godly-play-kennismaking.html>

**AVONTUUR VAN DE STILTE**  
2-4 december 2022

Een weekend om tot stilte te komen en te (leren) bidden  
Verdieping in de ignatiaanse spiritualiteit  
Zoek je een weekend stilte en rust? Verlang je de weg te vinden naar jezelf en naar God? In de Oude Abdij van Drongen gun je jezelf de tijd om stil te vallen, om je te bezinnen, om te bidden. Bidden kan helpen om meer en intenser te leven; je kan het leren. Gedurende dit weekend zal Ignatius van Loyola onze leermeester zijn.

**Begeleiding:** Nikolaas Sintobin s.j. en Wim Dombret s.j.

**Data:** Vrijdag 2 december (19.00 u, we voorzien belegde broodjes) tot zondag 4 december 2022 (14.00 u. na het middagmaal)

**Meer informatie:**  
<https://www.oudeabdij.be/avontuurvandestilte.html>

**ADEM RUIMTE**  
Individuele stiltedagen

Enkele dagen per maand proberen we met de medewerkers, jezuiteten en vrijwilligers meer een abdijsfeer te creëren, Ademruimte voor stiltezoekers. We bieden jou een paar dagen voor jezelf. In stilte kun je tot rust

komen in de groene omgeving van de Oude Abdij Drongen.

**Data 2023:**  
23-27 januari 2023  
11-15 februari 2023  
17-21 april 2023  
15-19 mei 2023  
21-25 juni 2023  
Je verblijft duurt min. 2 dagen en max. 8 dagen.

**Meer informatie:**  
<https://www.oudeabdij.be/ademruimte.html>

**MET BEELDEN OP VERHAAL KOMEN**  
Filmretraite: Geestelijke Oefeningen & Film  
28 januari - 1 februari 2023

Ben jij op zoek naar jezelf in relatie tot God? Wil je wat er zich diep in jou afspeelt beter leren kennen? Is de weg van het geloof voor jou hierbij de sleutel bij uitstek maar hou je ook van moderne media? In deze retraite combineer je mediteren met een schrifttekst en het bekijken van een film om zo God te kunnen ontmoeten en in stilte op verhaal te komen bij Hem.  
Je gaat niet alleen op weg, maar wel in stilte. Dit maakt de ervaring nog zoveel intenser, persoonlijk maar ook intiem.

**Meer informatie:**  
<https://www.oudeabdij.be/go-en-film.html>

## AMSTERDAM

Wij zijn het platform voor ignatiaanse spiritualiteit van de jezuiteten in de Lage Landen. Je kunt bij ons terecht voor retraites en geestelijke begeleiding. Online zijn we actief met een dagelijkse gebedspodcast en met digitale retraites. Daarnaast produceren we (online) tal van artikelen, meditaties, gebeden, podcasts, video's en lezingen vanuit de ignatiaanse spiritualiteit.

Platform ignatiaanse spiritualiteit  
Beulingstraat 11  
1017 BA Amsterdam  
platform.ignatiaansespiritualiteit@jesuits.net

<https://platform-ignatiaanse-spiritualiteit.org/>

Het Franse *rendre grâce* vind ik sprekend:  
iets teruggeven van de genade die je  
gekregen hebt. Dankbaar zijn voor  
wat zomaar wordt aangeboden als  
uitnodiging om dichter te komen bij God.

*Liesbeth Van den Bossche*



In 2021-2022 vierden de jezuïeten twee jubilea.  
In 1521 was de bekering van hun stichter  
Sint-Ignatius van Loyola na de verwonding  
bij het beleg van Pamplona.  
In 2022 vierden zij 400 jaar heiligverklaring  
van Ignatius en Franciscus Xaverius.